

ارزیابی آثار و پیامدهای گردشگری در نگرش و کیفیت زندگی شهروندان مطالعه موردی: مشکین شهر

داود داداش اوغلی^۱ حسین واردی فخر آبادی^۲ ناهید عبدالله زاده هنجنی^{۳*}

- ۱- کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، پیام نور، هشتگرد، ایران
- ۲- کارشناس ارشد جغرافیای طبیعی، دانشگاه آزاد تهران مرکز، تهران، ایران
- ۳- کارشناس ارشد مدیریت جهانگردی، دانشگاه غیر انتفاعی آبا، آبیک، ایران

چکیده

امروزه گردشگری به عنوان گسترده‌ترین صنعت خدماتی دنیا، جایگاه ویژه‌ای در عرصه‌های اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی به خود اختصاص داده است. با توجه به این که شهرستان مشکین شهر با واقع شدن در دامنه‌های کوه سبلان، با دارا بودن اقلیمی مناسب، منابع آبی گسترده و طبیعتی بکر را دارا می‌باشد، بررسی و شناخت نقش توسعه گردشگری شهری بر بهبود سطح کیفیت زندگی شهروندان می‌توان گامی مؤثر در توسعه پایدار سکونت‌گاه‌های شهری گردشگری پذیر برداشت. روش تحقیق این پژوهش با توجه به هدف از نوع تحقیق کاربردی بوده و با توجه به نحوه گردآوری داده‌های تحقیق از نوع توصیفی- پیمایشی است. در این پژوهش با به‌کارگیری مدل تاپسیس و آنتروپی به بررسی اثرات گردشگری بر کیفیت زندگی جامعه میزبان پرداخته شده است. نتایج حاکی از این است که اثرات به ترتیب: اثرات اقتصادی دارای امتیاز ۰/۷۳۱، اثرات اجتماعی- فرهنگی نمره ۰/۵۶۹ رتبه دوم، اثرات زیر ساختاری ۰/۵۲۴ و زیست محیطی با کسب نمره ۰/۵۰۵ جایگاه سوم و چهارم را به خود اختصاص داده است.

واژگان کلیدی: گردشگری، تأثیرات گردشگری، گردشگری پایدار، کیفیت زندگی

۱- مقدمه

گردشگری یکی از جریان‌های جهانی است که به خوبی بیانگر ترکیب امور اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است (هولجوا و ایوانکا^۱، ۲۰۰۳). توسعه گردشگری انواع مختلفی از اثرات را به همراه دارد که به طور کلی می‌توان آنها را به اثرات و پیامدهای اقتصادی، محیطی، اجتماعی - فرهنگی تقسیم کرد (2008, 17, Cascaent). از جمله اثرهایی که توسعه گردشگری شهری به دنبال دارد، اثرهایی است که بر کیفیت زندگی شهروندان بر جای می‌گذارد. کیم^۲ اعتقاد دارد بین اثرات گردشگری و رضایت از قلمروهای مختلف زندگی رابطه وجود دارد و با افزایش سطح توسعه گردشگری کیفیت زندگی ساکنان محلی افزایش می‌یابد. نگرانی از کیفیت زندگی یکی از مشخصه‌های جامعه معاصر است، زیرا در بحث‌های مربوط به کیفیت زندگی، فقط زیستن مهم نیست، بلکه کیفیت آن نیز اهمیت دارد. کیفیت زندگی، مفهومی است که وضعیت زندگی بشری را تعریف می‌کند؛ با توجه به اینکه این وضعیت با چند عامل و ویژگی قابل انعکاس است، معمولاً کیفیت زندگی مترادف با رفاه، امکانات، رضایت زندگی، شکوفایی، تحقق نیازها، قدرت زندگی، توسعه قابلیت‌ها، فقر، فقر انسانی، استانداردهای زندگی و توسعه به کار می‌رود (رضوانی و همکاران، ۱۳۹۱، ۳۱). در یک تعریف عام، کیفیت زندگی با عنوان زندگی راحت و دسترسی به نیازهای اساسی در یک محیط شهری تلقی می‌شود (رحیمی و پازند، ۱۳۹۵، ۲۱). کیفیت زندگی ریشه در کفایت اقتصادی، محیطی و الزامات اجتماعی شهر دارد و عبارت است از: شرایط اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و کالبدی - فضایی محیط شهری که نشان دهنده میزان رضایت یا عدم رضایت شهروندان از محیط شهری است (اورنگ، ۱۳۸۶، ۹) و از دو مؤلفه تأمین نیازهای انسان (معیشت، امنیت، محبت و عاطفه، مشارکت، آگاهی و گذران اوقات فراغت) و رفاه (شادکامی و سودمندی برای افراد و گروه‌ها) تشکیل شده است (احمدوند، ۱۳۹۲).

اهمیت جنبه‌های اجتماعی در عرصه شهرسازی به حدی رسیده که یکی از ویژگی‌های شهر پایدار، «پایداری اجتماعی و کیفیت زندگی بالا» عنوان شده است، به این معنا که شهر پایدار به موازات توجه به مسائل زیست محیطی، باید به مسائل اجتماعی و انسانی نیز توجه داشته باشد (بحرینی، ۱۳۷۸، ۲۷۹). تحقیقات در ارتباط با اثرات اجتماعی فرهنگی گردشگری بر مقاصد در آمریکا با انتشار کتاب «میزبان‌ها و مهمان‌ها» در سال ۱۹۹۷ به رسمیت شناخته شد. اثرات اجتماعی و فرهنگی گردشگری شیوه‌هایی هستند که در آن گردشگری تغییراتی را در نظام‌های ارزشی، رفتار فرد، روابط خانواده، سبک زندگی جمعی، مراسم سنتی و سازمان‌های اجتماعی ایجاد می‌کند. گردشگران در مدت اقامت در مقاصد گردشگری با ساکنان محلی ارتباط و تماس برقرار می‌کنند و نتیجه حاصل از روابط متقابل آنها در کیفیت زندگی، نظام ارزشی، تقسیم کار، روابط خانوادگی، الگوهای رفتاری، آداب و سنت‌های جامعه میزبان، تغییراتی را به وجود می‌آورد (اکبریان رونیزی، ۱۳۹۲، ۷۶). بطور کلی اثرات بالقوه مثبت و منفی که گردشگری در ابعاد اثرات اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی، زیست محیطی بر جامعه میزبان می‌گذارد در ۳ بخش مختلف آورده شده است:

1. Holgeva & Ivanka

2. Keem

جدول ۱- تأثیرات اجتماعی- فرهنگی گردشگری

اجتماعی	
تأثیرات منفی	تأثیرات مثبت
عدم انعکاس مناسب فرهنگ و آداب و رسوم منطقه بازدید شده.	گسترش تبادلات فرهنگی بین گردشگران و افراد بومی.
پوشش نامناسب گردشگران در مواردی و اثرات منفی بر بومیان.	رشد شخصیت و شکوفایی استعدادها و ارتقاء سطح دانش و آگاهی ساکنین
متأثر ساختن جامعه میزبان از فرهنگ و آداب و رسوم گردشگران.	بهبود عدالت بین مردان و زنان از جهت دست یابی به فرصت های شغلی.
امکان افزایش ناامنی و هرج و مرج در منطقه	

جدول ۲- اثرات اقتصادی گردشگری بر جامعه میزبان

اقتصادی	
تأثیرات منفی	تأثیرات مثبت
شانخص قیمت کالاها و خدمات در مقاصد گردشگری	متنوع سازی اقتصاد محلی
تعارض بین عرضه و تقاضای زمین و بی عدالتی در تقسیم آن	توسعه و ارتقاء شاخص های توسعه در مناطق در حال
عزیمتهای اقتصادی بالا جهت گسترش آن در مناطق در حال توسعه	افزایش تقاضا برای خدمات و کالاهای ویژه
افزایش قیمت املاک محلی	جذب تعداد زیادی توریست کار به دلیل کارگر بودن صنعت.
عدم توازن اقتصادی مناطق در صورت انحصار در منطقه خاص	تسریع جریان پول در اقتصاد جامعه
تغییر مالکات زمین از بومی به غیر بومی	بهبود حمل و نقل محلی و ارتقاء سطح دسترسیها به
پایین بودن سطح درآمد هزینه ی فصلی بودن گردشگری	تعمیرت بینه اقتصادی و فعالیت های کشاورزی منطقه
افزایش هزینه ی زندگی ساکنان منطقه	بهبود استفاده از زمین
جایجایی در اشتغال افراد بومی.	ایجاد بازارهای جدید برای تولیدات محلی
وابستگی شدید منطقه به صنعت گردشگری و یک بعدی شدن فعالیت های اقتصادی در منطقه	خلق فرصت های شغلی جدید

جدول ۳- اثرات محیطی گردشگری بر جامعه میزبان (خانی و همکاران ۱۳۸۸)

محیطی	
تأثیرات منفی	تأثیرات مثبت
زباله، آلودگی آبها از فاضلاب تصفیه نشده و ...	توسازی ساختمان ها و آثار و سایت های تاریخی موجود.
آلودگی هوا، آب، صدا و منظر	ایجاد انگیزه و اقدام برای برنامه ریزی و مدیریت محیط طبیعی.
ازهم گسیختگی اکولوژیکی.	حفاظت مستمر و دائم محیط
پروژه مشکلات کاربری زمین	بهبود پرداخت ها برای حفاظت از سایت های باستانی و تاریخی
ایجاد تأسیسات فیزیکی و به زیر ساخت و ساز رفتن اراضی کشاورزی.	توسعه زیر ساخت ها
آلودگی و شلوغی تراژیک سواره و پیاده.	افزایش آگاهی ساکنین نسبت به محیط طبیعی و فرهنگی
تمرکز تا کارآمد خدمات رفاهی.	کمک به حفاظت از منابع طبیعی
صنعه به سایت های باستانی و تاریخی و توحی دیدنی دیگر	به سازی محیط
وارد آمدن فشار پیش از حد به توان محیط زیست	
تخریب جنگل ها، تالاب ها، و سایر زیستگاههای منحصر به فرد خاص	
گسترش روستاهای شلوغ و کثیف	
شیوع بیماری های مسری	

۲- اهداف تحقیق

از آنجایی که شهر مشکین شهر از نظر اقلیمی، طبیعی و انسانی دارای جاذبه‌های مهم گردشگری است و بنابر آمار موجود سالیانه چندین هزار نفر گردشگر از این شهر دیدن می‌کنند. در اثر بازدیدهای گردشگران، شهر دچار تغییرات تدریجی در نگرش و کیفیت زندگی ساکنان می‌شود. نتایج مطالعات کیفیت زندگی می‌تواند به ارزیابی سیاست‌ها، رتبه‌بندی مکان‌ها، تدوین استراتژی‌های مدیریت، و برنامه‌ریزی شهری کمک کند و درک اولویت‌بندی مسائل اجتماعی برای برنامه‌ریزان و مدیران شهری به منظور ارتقای کیفیت زندگی شهروندان را تسهیل سازد. با بررسی و شناخت نقش توسعه گردشگری شهری بر بهبود سطح کیفیت زندگی شهروندان می‌توان گامی مؤثر در توسعه پایدار سکونت‌گاه‌های شهری گردشگری پذیر برداشت. هدف این پژوهش ارزیابی و تحلیل اثرات و پیامدهای گردشگری از طریق سه مؤلفه: اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و شاخص‌های مرتبط با نگرش و کیفیت زندگی شهروندان است.

۳- سؤالات تحقیق

۱. آیا گردشگری در بهبود شاخص‌های کیفیت زندگی شهروندان مشکین شهر نقش مؤثر دارد؟
۲. آیا بین توسعه زیرساخت‌ها و میزان کیفیت زندگی آنها رابطه‌ای وجود دارد؟
۳. آیا بین عوامل فرهنگی و اجتماعی و نگرش شهروندان مشکین شهر رابطه‌ای وجود دارد؟

۴- پیشینه تحقیق

پاول (۲۰۱۷) در مقاله‌ای به بررسی تأثیر گردشگری مسئولیت‌پذیر بر پایداری و کیفیت زندگی جامعه در مقصد گردشگری پرداخت. از تجزیه و تحلیل داده‌ها، ساکنان جامعه محلی دریافته‌اند که گردشگری مسئولیت‌پذیر نقش محوری در پایداری و درک مقصد دارد، که به نوبه خود بر کیفیت زندگی آنها تأثیر می‌گذارد و پیامدهایی برای موفقیت در مدیریت کسب و کارهای گردشگری و همچنین پایداری جامعه و رفاه آن دارد. قنبری و همکاران (۱۳۹۶) به بررسی اثرات گردشگری بر کیفیت زندگی شهروندان مطالعه موردی شهر یاسوج می‌پردازد. در این پژوهش مهم‌ترین عوامل به ترتیب: عوامل اقتصادی، فیزیکی، زیست‌محیطی، سلامت، آموزش و فرهنگ، تفریح و اوقات فراغت و همچنین به منظور سنجش روابط آماری گردشگری و سطح کیفیت زندگی، از آزمون همگونی کای دو استفاده شد که نشان دهنده تفاوت معنادار آماری بین گردشگری و سطح کیفیت زندگی می‌باشد. جلالی و همکاران (۱۳۹۵) با استفاده از تحلیل عاملی به بررسی شهر بابک می‌پردازد. نتایج نشان می‌دهد که فعالیت‌های گردشگری در شهر بابک، موجب ارتقا و بهبود سطح کیفیت زندگی در این شهر گردیده است. همچنین نتایج آزمون همگونی کای دو مبتنی بر جداول توافقی در سطح ۹۹ درصد اطمینان، نشان دهنده وجود تفاوت معنادار آماری بین گردشگری و سطح کیفیت زندگی می‌باشد. بررسی‌ها نشان می‌دهد، بر اساس میزان افزایش فعالیت گردشگران در شهر بابک، تفاوت معناداری در شاخص کل کیفیت زندگی و جهت این رابطه نیز مثبت برآورد شده است که نشان دهنده وجود رابطه مستقیم می‌باشد. بنابراین می‌توان گفت با افزایش میزان فعالیت گردشگران در محدوده مورد مطالعه، سطح کیفیت زندگی شهروندان نیز بهبود پیدا کرده است. نتایج مطالعه فاضل و رضانی فر (۱۳۹۱) در بررسی رابطه‌های گردشگری و تغییرات سبک زندگی نشان می‌دهد که گردشگری تغییراتی را در سبک

زندگی (الگوی مصرف مواد غذایی، گفتار، وضعیت مسکن، وضعیت پوشاک) به وجود آورده است. نقش گردشگری جنگ در ارتقاء کیفیت زندگی ساکنان شهری مناطق جنگی استان خوزستان، با استفاده از مدل تصمیم‌گیری چند معیاره (تاپسیس)، مقاله دیگری است که توسط سبکبار و همکاران (۱۳۹۰) تدوین شده است. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که به ترتیب شهرستان‌های آبادان، خرمشهر و دشت آزادگان از نظر کیفیت زندگی در سطحی پائینی از توسعه نسبت به شهرستان‌های بهبهان، رامهرمز و باغملک قرار دارند. سیف‌الدینی و همکاران (۱۳۸۹) در پژوهشی تحت عنوان «سنجش کیفیت و ظرفیت گردشگری شهری بر اساس الگوی رفتاری گردشگران و جامعه میزان، نمونه موردی: شهر اصفهان» بیان کردند که ظرفیت پذیرش و کیفیت گردشگری این شهر از دید گردشگران بیش از ظرفیت پذیرش بالفعل این شهر است هر چند که تسهیلات و زیرساخت‌های گردشگری این مقصد هنوز در مرحله توسعه قرار دارد. رحیمی و پازند (۱۳۹۵) در پژوهشی در گچساران به بررسی اثرات گردشگری بر توسعه شهر با رویکرد ارتقای کیفیت زندگی پرداختند و به این نتیجه رسیدند که بین رونق گردشگری و بهبود کیفیت زندگی رابطه معناداری وجود دارد. سلمانی (۱۳۹۱) در مقاله‌ای به اهمیت صنعت توریسم می‌پردازد و آن را یکی از مؤثرترین عوامل بر کیفیت زندگی ساکنان مقاصد گردشگری معرفی می‌کند. اجزا شکوهی و همکاران (۱۳۹۳) در تحقیقی با بکارگیری روش تحلیل عاملی به بررسی ۴۸ شاخص در ابعاد مختلف کیفیت زندگی پرداختند که این شاخص‌ها به ۴ عامل تقلیل یافته‌اند و ۷۷/۷ درصد واریانس را در بر گرفت. در بین ۴ عامل برتر به ترتیب نسبت تأثیرپذیری، عامل اقتصادی ۲۸/۵۶ درصد، عامل اجتماعی - فرهنگی ۲۱/۴۴ درصد، عامل فیزیکی (مسائل زیست محیطی) ۱۵/۱۷۳ درصد، عامل فیزیکی (زیرساخت‌ها) ۱۲/۵۹ درصد از واریانس را تبیین کردند. خانی و همکاران (۱۳۸۸) به بررسی اثرات گردشگری ساحلی با تکیه بر نظرسنجی از خانوارهای روستایی در روستای چمخاله، شهرستان لنگرود پرداختند. نتایج نشان داد که اگر چه اغلب تحقیقات بر مزایای گردشگری روستایی تاکید دارد اما شواهد نشان می‌دهد مزایای گردشگری متوجه گردشگران می‌گردد نه جوامع روستایی. نتایج این تحقیق فرضیه اصلی را که سطح مزایای شخصی مقیمان به ویژه مزیت‌های اقتصادی از گردشگری درک آنها را تحت تاثیر قرار می‌دهند تأیید می‌نماید، این در حالی است که اثرات فرهنگی، اجتماعی و محیطی گردشگری باعث رضایت خاطر جوامع روستایی نمی‌باشد.

۵- روش تحقیق

روش این تحقیق از انواع روشهای توصیفی - پیمایشی است. روش گردآوری داده‌ها و اطلاعات در این پژوهش، روش کتابخانه‌ای و روش میدانی (پرسشنامه) است. پرسشنامه‌ها در بین کارشناسان و مسئولان اداره میراث فرهنگی و گردشگری مشکین شهر و متخصصین و نخبه گان این امر توزیع گردید. در این پژوهش ابتدا با استفاده از روش کتابخانه‌های در سه منظر ارزیابی اثرات گردشگری ۲۱ شاخص طبقه‌بندی شده و سپس با استفاده از روش مصاحبه با خبرگان این صنعت ۷ شاخص تعیین گردید. برای تجزیه و تحلیل این اطلاعات با استفاده از نرم افزار (Spss نسخه ۲۰) و نرم افزار Entropy و Topsis از آزمون‌های آمار توصیفی و استنباطی شده است.

۵-۱- مدل TOPSIS

بر این مفهوم استوار است که گزینه انتخابی، باید کمترین فاصله را با راه حل ایده‌آل مثبت (بهترین حالت ممکن) و بیشترین فاصله را با راه‌حل ایده‌آل منفی (بدترین حالت ممکن) داشته باشد. این روش دارای ۶ گام است:

۱. کمی کردن و بی‌مقیاس سازی ماتریس تصمیم (N): در این گام مقیاس‌های موجود در ماتریس تصمیم را بدون مقیاس می‌کنیم. به این ترتیب که هر کدام از مقادیر بر اندازه بردار مربوط به همان شاخص تقسیم می‌شود.

$$r_{ij} = \frac{X_{ij}}{\sqrt{\sum_{i=1}^m X_{ij}^2}}$$

در نتیجه هر درایه r_{ij} از رابطه زیر به دست می‌آید:

۲. به دست آوردن ماتریس بی‌مقیاس موزون (V): ماتریس بی‌مقیاس شده (N) را در ماتریس تصوی ورنها ($Wn*n$) ضرب می‌کنیم یعنی:

$$V=N*Wn*n$$

۳. تعیین راه حل ایده‌آل مثبت و راه حل ایده‌آل منفی: راه حل ایده‌آل مثبت و ایده‌آل منفی، به صورت زیر تعریف می‌شوند:

دو گزینه مجازی A^* و A^- را به صورت‌های زیر تعریف می‌کنیم:

$$A^* = \left\{ \left(\max_i v_{ij} | j \in J \right) \text{ و } \left(\min_i v_{ij} | j \in J' \right) | i = 1, 2, \dots, m \right\} = \{v_1^*, v_2^*, \dots, v_j^*, \dots, v_n^*\}$$

$$A^- = \left\{ \left(\min_i v_{ij} | j \in J \right) \text{ و } \left(\max_i v_{ij} | j \in J' \right) | i = 1, 2, \dots, m \right\} = \{v_1^-, v_2^-, \dots, v_j^-, \dots, v_n^-\}$$

دو گزینه مجازی ایجاد شده در واقع بدترین و بهترین راه حل هستند.

۴. به دست آوردن میزان فاصله هر گزینه تا ایده‌آل‌های مثبت و منفی:

فاصله بین هر گزینه n بعدی را از روش اقلیدسی می‌سنجیم. یعنی فاصله گزینه i را از گزینه‌های ایده‌آل مثبت و منفی را بر اساس فرمول‌های زیر حساب می‌کنیم.

$$d_i^+ = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_{jmax})^2}$$

$$d_i^- = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_{jmin})^2}$$

۵. تعیین نزدیکی نسبی (CL) یک گزینه به راه حل ایده‌آل:

$$CL_i = \frac{d_i^-}{d_i^- + d_i^+}$$

۶. رتبه بندی گزینه‌ها: هر گزینه ای که CL آن بزرگ تر باشد، بهتر است.

۶- جامعه آماری

جامعه آماری عبارت است از کلیه عناصر و افرادی که در یک مقیاس جغرافیایی مشخص دارای یک یا چند صفت مشترک باشند. در پژوهش‌ها معمولاً، جامعه مورد بررسی یک جامعه آماری است که پژوهشگر مایل است درباره صفت (صفت‌ها) متغیر واحد آن به مطالعه بپردازد (آذرو مومنی، ۱۳۹۳). جامعه آماری کارشناسان و مسئولان اداره میراث فرهنگی و گردشگری مشکین شهر و متخصصین و نخبه‌گان می‌باشند.

۷- موقعیت جغرافیایی شهرستان

شهرستان مشکین شهر به مساحت ۳۶۱۵/۲ کیلومتر مربع در قسمت غربی در ۹۰ کیلومتری شهر اردبیل و در قسمت شمال سبلان قرار گرفته است. مشکین شهر حدود این شهرستان از شمال به شهرستان گرمی از شمال شرقی بطول ۵۶ کیلومتر به جمهوری آذربایجان و شهرستان نمین و از جنوب شرقی به شهرستان اردبیل و از غرب و جنوب به شهرستان اهر و هریس محدود است. این شهرستان بر اساس آخرین تقسیمات سیاسی تا پایان سال ۹۵ دارای چهار شهر بنام‌های مشکین شهر، لاهرود، فخرآباد، رضی و چهار بخش به اسامی مشکین مرکزی، لاهرود، رضی و مرادلو و دوازده دهستان (دشت، شعبان، مشکین غربی، مشکین شرقی، فره سو، لاهرود، نقدی، ارشق شمالی، ارشق مرکزی، صلوات، یافت، ارشق غربی) و ۲۸۷ روستای دارای سکنه و ۳۵ روستای بدون سکنه می‌باشد.

از جمله جاذبه‌های طبیعی این منطقه می‌توان به: منطقه نمونه گردشگری شیروان دره سی، منطقه نمونه گردشگری شابیل، منطقه نمونه گردشگری قینرجه، منطقه نمونه گردشگری قوتورسوئی، منطقه نمونه گردشگری ایلاندو، منطقه نمونه گردشگری خیابو تا گردولی (پل معلق)، منطقه نمونه گردشگری ملک سوئی و مجموعه تفریحی و توریستی پل معلق، سایت‌های پاراگلایدر در تپه گردولی (منطقه نمونه گردشگری خیابو تا گردولی)، پارک جنگلی مشکین شهر، پارک ولایت (پارک و مسافر)، زیستگاه هوشنگ میدانی و قره گول، دامنه سبلان و دریاچه زیبای قله سبلان، عقاب سنگی، آبشار گور گور، بیلاق عشایر در دامنه سبلان، طاووس گولی، آت گولی، قلعه بربر، کاروانسرای قانلی بلاغ، روستاهای هدف گردشگری اونار و موئیل، باغات میوه به ویژه سیب و تاکستان‌های انگور نام برد. از جمله آثار باستانی می‌توان به: سنگ نبشته ساسانی، مقبره شیخ حیدر، قلعه قهقهه، دیو قلعه سی، کهنه قلعه، قلعه ارشق، محوطه تاریخی شهر بری، امامزاده سید سلیمان فخر آباد، غارهای تاریخی بینه لر، امامزاده سید ابراهیم و سید جعفر اونار اشاره کرد.

۸- نتایج بحث

برای رتبه‌بندی وزن شاخص‌ها و با توجه به نظر کارشناسان ۷ زیر شاخص که عبارتند از: اشتغال‌زایی، افزایش در آمد، بهبود حمل و نقل، کیفیت زیرساخت‌ها، تغییر در آداب و رسوم، ارتقا سطح سلامت، ارتقا در سطح زندگی مردم در نظر گرفته شده است. به منظور ارزیابی اثرات گردشگری در ابتدا وزن شاخص‌های کیفیت زندگی با استفاده از روش انتروپی شانون محاسبه شد.

۲- کمی کردن و بی مقیاس سازی ماتریس تصمیم (N)

در این گام مقیاس‌های موجود در ماتریس تصمیم را بدون مقیاس می‌کنیم. به این ترتیب که هر کدام از مقادیر بر اندازه بردار مربوط به همان شاخص تقسیم می‌شود. در نتیجه هر درایه r_{ij} از رابطه زیر به دست می‌آید:

$$r_{ij} = \frac{X_{ij}}{\sqrt{\sum_{i=1}^m X_{ij}^2}}$$

جدول ۶- کمی کردن مقیاس‌ها

شاخص	معیار	۱	۱	۱	۱	-۱	۱	۱
		اشتغال زایی	افزایش در آمد	بهبود حمل و نقل	کیفیت زیرساخت‌ها	تغییر در آداب و رسوم	ارتقا سطح سلامت	ارتقا در سطح زندگی مردم
اقتصادی		۰/۵۹۳	۰/۵۷۳	۰/۶۰۶	۰/۶۰۸	۰/۵۱۸	۰/۵۸۵	۰/۶۲۱
اجتماعی و فرهنگی		۰/۳۹۶	۰/۴۴۵	۰/۳۰۵	۰/۶۰۸	۰/۴۱۵	۰/۷۵۳	۰/۵۴۳
تسهیلات و زیر ساخت‌ها		۰/۴۶۲	۰/۳۸۲	۰/۶۰۹	۰/۲۲۸	۰/۶۲۲	۰/۱۶۷	۰/۵۴۳
زیست محیطی		۰/۵۲۸	۰/۵۷۳	۰/۴۰۶	۰/۴۵۶	۰/۴۱۵	۰/۲۵۱	۰/۱۵۵

۳- به دست آوردن ماتریس بی مقیاس موزون (V)

ماتریس بی مقیاس شده (N) را در ماتریس قطری وزن‌ها ($Wn*n$) ضرب می‌کنیم یعنی:

$$V=N*Wn*n$$

جدول ۷- ماتریس بی مقیاس شده

شاخص	معیار	۱	۱	۱	۱	-۱	۱	۱
		اشتغال زایی	افزایش در آمد	بهبود حمل و نقل	کیفیت زیرساخت‌ها	تغییر در آداب و رسوم	ارتقا سطح سلامت	ارتقا در سطح زندگی مردم
اقتصادی		۰/۱۰۳	۰/۱۲۷	۰/۳۶۷	۰/۰۰۱	۰/۵۱۴	۰/۰۰۳	۰/۲۳۴
اجتماعی و فرهنگی		۰/۰۶۸	۰/۰۹۹	۰/۱۸۳	۰/۰۰۱	۰/۴۱۵	۰/۰۰۴	۰/۲۰۵
تسهیلات و زیر ساخت‌ها		۰/۰۸۰	۰/۰۸۴	۰/۳۶۷	۰/۰۰۰	۰/۶۱۶	۰/۰۰۱	۰/۲۰۵
زیست محیطی		۰/۰۹۱	۰/۱۲۷	۰/۲۴۵	۰/۰۰۲	۰/۴۱۵	۰/۰۰۱	۰/۰۵۸

۴- تعیین راه حل ایده‌آل مثبت و راه حل ایده‌آل منفی

راه حل ایده‌آل مثبت و ایده‌آل منفی، به صورت زیر تعریف می‌شوند:

دو گزینه مجازی A^* و A^- را به صورتهای زیر تعریف می‌کنیم:

$$A^+ = \left\{ \left(\max_i v_{ij} | j \in J \right) \left(\min_i v_{ij} | j \in J' \right) | i = 1, 2, \dots, m \right\} = \{v_1^+, v_2^+, \dots, v_j^+, \dots, v_n^+\}$$

$$A^- = \left\{ \left(\min_i v_{ij} | j \in J \right) \left(\max_i v_{ij} | j \in J' \right) | i = 1, 2, \dots, m \right\} = \{v_1^-, v_2^-, \dots, v_j^-, \dots, v_n^-\}$$

دو گزینه مجازی ایجاد شده در واقع بدترین و بهترین راه حل هستند.

max	۰/۱۰۳	۰/۱۲۷	۰/۳۶۷	۰/۰۰۹	۰/۵۹۱	۰/۰۰۴	۰/۲۳۴
min	۰/۰۶۸	۰/۰۸۴	۰/۱۸۳	۰/۰۰۰	۰/۶۹۶	۰/۰۰۹	۰/۰۵۸

۵- به دست آوردن میزان فاصله‌ی هر گزینه تا ایده‌آل‌های مثبت و منفی فاصله بین هر گزینه n بعدی را از روش اقلیدسی می‌سنجیم. یعنی فاصله گزینه i را از گزینه‌های ایده‌آل مثبت و منفی را بر اساس فرمول‌های زیر حساب می‌کنیم.

$$d_i^+ = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^{max})^2}$$

$$d_i^- = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^{min})^2}$$

جدول ۸-میزان فاصله

	d+	۱	۱	۱	۱	-۱	۱	۱	
شاخص		اشتغال زایی	افزایش در آمد	بهبود حمل و نقل	کیفیت زیرساخت‌ها	تغییر در اداب و رسوم	ارتقا سطح سلامت	ارتقا در سطح زندگی مردم	جمع
اقتصادی	۰	۰	۰	۰	۰	۰/۰۶۰	۱/۰۶۲	۰	۰/۰۹۰
اجتماعی و فرهنگی	۰/۰۰۱	۰/۰۰۰	۰/۰۳۳	۰	۰	۰	۰	۰/۰۰۰	۰/۰۳۶
تسهیلات و زیر ساخت‌ها	۰/۰۰۰	۰/۰۰۱	۰	۸/۳۴۸	۰/۰۴۲	۱/۳۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۴۵
زیست محیطی	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۱۵	۱/۳۳۵	۰	۹/۵۵۷	۰/۰۳۹	۰/۰۳۹	۰/۰۴۶

۶- تعیین نزدیکی نسبی (CL) یک گزینه به راه حل ایده‌آل:

$$CL_i = \frac{d_i^-}{d_i^- + d_i^+}$$

جدول ۹-تعیین نزدیکی نسبی (CL)

	d+	۱	۱	۱	۱	-۱	۱	۱	
شاخص		اشتغال زایی	افزایش در آمد	بهبود حمل و نقل	کیفیت زیرساخت‌ها	تغییر در اداب و رسوم	ارتقا سطح سلامت	ارتقا در سطح زندگی مردم	جمع
اقتصادی	۰/۰۰۱	۰/۰۰۱	۰/۰۳۳	۸/۳۴۸	۰/۰۶۰	۶/۶۳۷	۰/۰۳۹	۰/۰۳۹	۰/۱۷۸
اجتماعی و فرهنگی	۰	۰/۰۰۰	۰	۸/۳۴۸	۰/۰۴۲	۱/۳۰۰	۰/۰۲۱	۰/۰۲۱	۰/۱۶۴
تسهیلات و زیر ساخت‌ها	۰/۰۰۰	۰	۰/۰۳۳	۰	۰	۰	۰/۰۲۱	۰/۰۲۱	۰/۱۵۵
زیست محیطی	۰/۰۰۰	۰/۰۰۱	۰/۰۰۳	۳/۰۰۵	۰/۰۴۲	۲/۶۵۴	۰	۰	۰/۱۴۸

۷- رتبه‌بندی گزینه‌ها

هر گزینه‌ای که CL آن بزرگ‌تر باشد، بهتر است.

جدول ۱۰- رتبه‌بندی گزینه‌ها

	d Value			
شاخص		d +	d -	CLi value
اقتصادی		۰/۱۰۲	۰/۲۸۰	۰/۷۳۱
اجتماعی و فرهنگی		۰/۱۹۱	۰/۲۵۳	۰/۵۶۹
تسهیلات و زیر ساخت		۰/۲۱۳	۰/۲۳۵	۰/۵۲۴
زیست محیطی		۰/۲۱۴	۰/۲۱۹	۰/۵۰۵

نتیجه

از جمله فعالیت‌هایی که در کیفیت زندگی شهرها تأثیرگذار است، می‌توان به توسعه گردشگری اشاره کرد. توسعه گردشگری شهری اثرها و پیامدهای مختلف و متفاوتی را به همراه دارد، از جمله این آثار نقشی است که در کیفیت زندگی شهروندان ایفا می‌کند. بنابراین توسعه گردشگری به عنوان منبعی از ویژگی‌های در حال تغییر اقتصادی، اجتماعی، محیطی به شمار می‌آید که پتانسیل آن را دارد تا در بهبود کیفیت زندگی موثر واقع شود. نقش گردشگری در ایجاد زندگی مطلوب، از طریق استانداردهای بالا سطح زندگی، درآمدهای مالیاتی روزافزون، فرصت‌های شغلی بیشتر، تنوع اقتصادی، افزایش سطح فراغت، توسعه زیر ساخت‌ها و خدمات عمومی در جامعه، تبادل فرهنگی و افزایش سطح آگاهی‌های مردم و گردشگران شکل می‌گیرد.

در این پژوهش ابتدا به تدوین شاخص‌های کیفیت زندگی پرداخته شد و سپس به اولویت‌بندی آن‌ها در ۴ بُعد اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، فیزیکی (زیست محیطی)، فیزیکی (زیر ساخت‌ها) با بکارگیری مدل تاپسیس پرداخته شد. نتایج حاصله از پردازش داده‌ها نشان می‌دهد که در بین شاخص‌های کیفیت زندگی مطالعه شده در مدل آنتروپی نمرات به ترتیب: تغییر در آداب و رسوم ۱۹۹۱/ بهبود حمل و نقل ۰/۶۰۸ ارتقا در سطح زندگی مردم ۰/۳۷۸ افزایش در آمد ۰/۲۲۲ اشتغال زایی ۰/۱۷۳ ارتقا سطح سلامت ۰/۰۰۶/ کیفیت زیرساخت‌ها ۰/۰۰۲ را بدست آوردند.

نتایج شاخص‌های کیفیت از بعد اقتصادی و نزدیکی به راه حل ایده‌آل به ترتیب: اشتغال زایی ۰/۰۰۱، افزایش در آمد ۰/۰۰۱، بهبود حمل و نقل ۰/۰۳۳، کیفیت زیرساخت‌ها ۸/۳۴۸، تغییر در آداب و رسوم ۰/۰۱۰، ارتقا سطح سلامت ۶/۶۳۷ و ارتقا در سطح زندگی مردم ۰/۰۳۱ می‌باشد و نهایتاً اثرات اقتصادی بالاترین امتیاز یعنی ۰/۷۳۱ را به دست آورد که نشان از تأثیر پذیری گردشگری بر توسعه اقتصادی و رضایت از کیفیت زندگی است و اثرات مثبت توسعه گردشگری در منطقه باعث ایجاد تغییراتی در نگرش شهروندان نسبت به گردشگر و گردشگری شده و این امر در کیفیت زندگی ساکنان تأثیر می‌گذارد و باعث ایجاد رضایت در ارائه خدمات به گردشگران آینده می‌شود. توجه به نیاز و خواسته‌های مشتریان باعث ایجاد حس رقابت در ارائه محصول و افزایش سود دهی خواهد شد. بنابراین، مهارت افراد محلی می‌تواند آثار توسعه نیافتگی، فقر را از بین برده و باعث جلوگیری از مهاجرت آنان به شهرهای اطراف شود. بنابراین فرضیه مبنی بر اینکه بین

نگرش شهروندان مشکین شهر نسبت به گردشگری و میزان کیفیت زندگی آنها رابطه وجود دارد، تأیید می‌شود.

بعد از بخش اقتصادی بیشترین تأثیرپذیری را توسعه اجتماعی - فرهنگی داشته است و نشان می‌دهد که گردشگری و ورود گردشگران از نقاط مختلف کشور باعث آشنایی ساکنین با فرهنگ‌ها، بهبود تعامل و روابط عمومی، افزایش عزت نفس و آگاهی نسبت به فرهنگ خویش و... گشته است. نتایج شاخص‌های کیفیت از بعد اجتماعی - فرهنگی و نزدیکی به راه حل ایده‌آل به ترتیب: اشتغال زایی، افزایش درآمد، بهبود حمل و نقل، کیفیت زیرساخت‌ها ۸/۳۴۸، تغییر در آداب و رسوم ۰/۰۴۲، ارتقا سطح سلامت ۱/۳ و ارتقا در سطح زندگی مردم از ۰/۰۲۱ و نهایتاً اثرات اجتماعی - فرهنگی با نمره ۰/۵۶۹ رتبه دوم از تأثیرات بر منطقه را بدست آورد. یافته‌های این بخش از تحقیق با تحقیقات ضرابی و پریخانی (۱۳۹۰)، (میرزایی، ۱۳۸۸)، (جلالی، ۱۳۹۵) همخوانی دارد. همانگونه که این مقالات اشاره نموده‌اند گردشگری موجب توانمندی اقتصادی - اجتماعی در مناطق گردشگری پذیر شده است. سرمایه اجتماعی را می‌توان به عنوان زیربنای توسعه گردشگری در نواحی شهری به شمار آورد. در همین رابطه باید به پیامدهای توسعه گردشگری اشاره نمود که به عنوان یک فعالیت پر رونق می‌تواند سرمایه‌های مختلف نواحی شهری را با تحول همراه سازد. بنابراین در جهت توسعه گردشگری و ارتقاء سرمایه اجتماعی در شهرها ضروری به نظر می‌رسد.

نتایج شاخص‌های کیفیت از بعد زیر ساختارها و نزدیکی به راه حل ایده‌آل به ترتیب: اشتغال زایی، افزایش درآمد ۰/۰۳۳، بهبود حمل و نقل، کیفیت زیرساخت‌ها ۸/۳۴۸، تغییر در آداب و رسوم ۰/۰۴۲، ارتقای سطح سلامت ۰ و ارتقا در سطح زندگی مردم از ۰/۰۲۱ و نهایتاً اثرات زیر ساختاری با نمره ۰/۵۲۴ جایگاه سوم و نتایج شاخص‌های کیفیت از بعد زیست محیطی به ترتیب: اشتغال زایی، افزایش درآمد ۰/۰۰۱، بهبود حمل و نقل ۰/۰۰۳، کیفیت زیرساخت‌ها ۳/۰۰۵، تغییر در آداب و رسوم ۰/۰۴۲، ارتقای سطح سلامت ۲/۶۵۴ و ارتقا در سطح زندگی مردم از ۰/۰۴۸ و نهایتاً اثرات زیست محیطی با کسب نمره ۰/۵۰۵ جایگاه چهارم را به خود اختصاص داده است. با توجه به یافته‌ها که توسعه گردشگری در توسعه اقتصادی و فرهنگی - اجتماعی شهرستان مشکین شهر تأثیر دارد. پیشنهادهایی برای توسعه گردشگری و افزایش تأثیرات مثبت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی گردشگری و کاهش تأثیر منفی زیست محیطی آن ذکر می‌گردد:

- توسعه گردشگری فرهنگی و تاریخی، به دلیل وجود جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی فراوان؛
- توسعه اکوتوریسم به عنوان یکی از شکل‌های مهم گردشگری، به دلیل وجود جاذبه‌های طبیعی و استثنایی مانند آب و هوای خنک تابستان، ارتفاعات سبلان، آب‌های گرم معدنی، دره‌های زیبا و دیدنی مانند شیروان دره و دیگر جاذبه‌های طبیعی؛
- شناسایی و حفظ و معرفی گونه‌های گیاهی و جانوری متنوع شهرستان و جذب گردشگر آن علاقه مند در این زمینه؛
- استفاده از استعدادها (محصولات) منطقه مانند انواع میوه و خشکبار، و افزایش نقش صنایع دستی و هنرهای محلی، به منظور عرضه به گردشگران؛
- جذب سرمایه‌گذاری‌های دولتی و خصوصی به منظور استفاده از منابع طبیعی و انسانی منطقه؛

- توسعه گردشگری عشایر به دلیل زندگی عشایر شاه سون یا ال سون در ییلاقات شهرستان مشکین شهر، توسعه گردشگری روستایی و توجه به نقش روستاهای سنتی و تاریخی شهرستان در توسعه گردشگری؛
- تهیه برنامه‌های بازاریابی و تبلیغاتی به منظور شناساندن شهرستان مشکین شهر به گردشگران و ترغیب آنان به بازدید از منطقه و ایجاد تسهیلات و اطلاع رسانی مقاصد گردشگری؛
- ایجاد تسهیلات تفریحی فرهنگی و افزایش فضاها و مکان‌های عمومی و بهبود وضعیت بهداشتی مکان‌های گردشگری؛
- بهبود وضعیت دسترسی و حمل و نقل به مکان‌های گردشگری شهرستان، به ویژه مکان‌های تاریخی؛
- تهیه برنامه‌های اشتغال در صنعت گردشگری و بخش‌های ذی ربط و به حداکثر رساندن اشتغال محلی در گردشگری از طریق آموزش صحیح اشخاص برای فعالیت در بخش گردشگری و ایجاد زمینه‌های افزایش
- اشتغال در این زمینه و استخدام و بکارگیری نیروهای متخصص در صنعت گردشگری؛
- بهره برداری از توان تشکیلاتی، قوانین، و مقررات، با هدف کاهش مخاطرات و آلودگی‌های اکولوژیک و زیست محیطی در مناطق و مکان‌های گردشگری.

منابع و مآخذ:

۱. اجزا شکوهی، م، بوذرجمهری، خ، ایستگلدی، م، مودودی ارخودی، م، ۱۳۹۳. بررسی اثرات گردشگری بر کیفیت زندگی جامعه میزبان نمونه مطالعاتی: شهر بندرتکمن، فضای جغرافیایی، دوره ۱۴، شماره ۴۷، ص ۱۰۱ - ۱۲۵.
۲. احمدوند، م، هدایتی نیا، س، عبدالهی، خ، ۱۳۹۲. بررسی تأثیر رفاه و سرمایه ی اجتماعی بر کیفیت زندگی در مناطق روستایی شهرستان بویر احمد، پژوهش و برنامه ریزی روستایی، دوره ۱، شماره ۲، ص ۸۹-۱۱۲.
۳. اکبریان رونیزی، ر، ۱۳۹۲. بررسی رابطه ی توسعه ی گردشگری و سرمایه ی اجتماعی در نواحی روستایی مطالعه ی موردی: دهستان سولقان (شهرستان تهران)، برنامه ریزی و توسعه گردشگری، سال دوم، شماری ۶.
۴. اورنگ، م، ۱۳۸۶. سنجش کیفیت محیط در بازسازی های پس از سانحه. مطالعه موردی: فضاهای عمومی شهر بم، پایان نامه دوره کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت - مدرس.
۵. بحرینی، ح، ۱۳۷۸، تجدد، فراتجدد و پس از آن در شهرسازی، تهران، دانشگاه تهران، ۷.
۶. جلالی، م، فردوسی، س، گندمکار، ا، ۱۳۹۵. واکاوی و تبیین اثرات گردشگری بر کیفیت زندگی. مطالعه موردی: شهربابک - کرمان، آمایش جغرافیایی فضا، سال ۶، شماره ۲۰.
۷. جلالی، م، گندمکار، ا، فردوسی، س، ۱۳۹۵. واکاوی و تبیین اثرات گردشگری بر کیفیت زندگی. مطالعه موردی: شهربابک - کرمان، آمایش جغرافیایی فضا، فصلنامه علمی- پژوهشی دانشگاه گلستان سال ششم، شماره ۲۰.
۸. خانی، ف، قاسمی، ا، جانی، س، قنبری نسب، ع، ۱۳۸۸، بررسی اثرات گردشگری ساحلی با تکیه بر نظرسنجی از خانوارهای روستایی مطالعه موردی: روستای چمخاله شهرستان لنگرود، فصلنامه علمی، پژوهشی جغرافیای انسانی، سال اول، شماره ۴، ص ۵۱-۶۴.
۹. رحیمی، م، پازند، ف، ۱۳۹۵. اثرات گردشگری بر توسعه شهر با رویکرد ارتقای کیفیت زندگی، مطالعات نواحی شهری دانشگاه شهید باهنر کرمان، سال سوم، شماره ۲، پیاپی ۷.
۱۰. رضوانی، م، بدری، سپهوند فرخنده، ع، اکبریان رونیزی، ر، ۱۳۹۱. گردشگری خانه های دوم و اثرات آن بر بهبود کیفیت زندگی ساکنان روستایی (مطالعه موردی: بخش رودبار قصران، شهرستان شمیرانات)، مطالعات و پژوهش های شهری و منطقه ای، سال ۴، شماره ۱۳، ص ۴۰-۲۳.
۱۱. سبکبار، ج، باغبانی، ح، نورانی، ح، ۱۳۹۰. نقشی گردشگری جنگ در ارتقاء کیفیت زندگی ساکنان شهری مناطق جنگی استان خوزستان، با استفاده از مدل Topsis. مجله برنامه ریزی فضایی، سال اول، شماره ۲، ص ۹۴-۸۳.
۱۲. سلمانی، ح، ۱۳۹۱. بررسی نقش و تأثیرات گردشگری در کیفیت زندگی، اولین همایش ملی جغرافیا و گردشگری در هزاره سوم.
۱۳. سماکوش، س، خاکساری، ع، لطیفی، غ، دامادی، م، ۱۳۹۲. ارزیابی نقش گردشگری شهری در توسعه اقتصادی - محیطی شهر بابلسر، فصلنامه اقتصاد و مدیریت شهری، شماره ۳، ص ۳۱-۱۷.

۱۴. سیف الدینی، ف، شعبانی فرد م، حسینی ع، رشیدی م، ۱۳۸۹. سنجش کیفیت و ظرفیت گردشگری شهری بر اساس الگوی رفتاری گردشگران و جامعه میزبان، نمونه موردی: شهر اصفهان، پژوهش‌های جغرافیای انسانی (پژوهش‌های جغرافیایی)، دوره ۴۲، شماره ۷۱، ص ۶۷-۸۸.
۱۵. ضرابی، ا، اسلامی پریخانی، ص، ۱۳۹۰. سنجش تأثیرات اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و زیست محیطی توسعه گردشگری (مطالعه موردی شهرستان مشکین شهر، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۷۵، ص، ۳۷-۵۲).
۱۶. فاضل، ر، رضانی فر، ح، ۱۳۹۱. بررسی رابطه توسعه گردشگری و تغییرات سبک زندگی در نواحی روستایی (مطالعه موردی: دهستان دوهزار)، دوره ۱، شماره ۳، ص ۱۲۶-۱۴۷.
۱۷. قنبری، ا، درخشان، ا، صالحی، م، احمدی نصر آبادی سفلی، ا، ۱۳۹۶. فصلنامه علمی- پژوهشی گردشگری و توسعه، شماره ۱۰، ص ۲۳-۴۴.
۱۸. مومنی، م، آذر، ع، ۱۳۹۰. آمار و کاربرد آن در مدیریت، سمت.
۱۹. میرزایی، ر، ۱۳۸۸. تأثیر توسعه گردشگری روستایی بر اشتغال در منطقه اورامانات کرمانشاه، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۲، شماره ۴، صفحات ۷۶-۴۹.
20. Cascante D.M., 2008, Consequences of tourism – based growth on rural communities' quality of life: A comparative study of Liberia and Lafortuna Costa Rica Dissertation submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of doctor of philosophy The Pennsylvania State university, A Dissertation in Rural Sociology, The Pennsylvania State University, 204
21. Holjeva, I., 2003, A Vision of Tourism and the Hotel Industry in the 21 Century" *Hospitality management* 2, 2, 129-134.
22. Paul V., Sreejesh, S., 2017, Impact of responsible tourism on destination sustainability and quality of life of community in tourism destinations, *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 31, 83-89
23. meshgin-city.ir/gardeshgari/
24. <http://meshginnews.ir>
25. <http://ardabilchto.ir/>
26. <http://www.meshginshahrim.ir/?p=446>
27. <http://www.tourismtravel.ir/iran/attractions>
28. <https://www.miyanali.com/sorayayi/6>
29. <http://www.meshginshahrim.ir/>
30. <https://dictionary.abadis.ir/fatofa>
31. www.tourismtravel.ir/iran

